

Over het voorkomen en de verspreiding van *Carex trinervis* Degl. op het voormalige landgoed „Berkenheuvel” c.a. bij Diever in Drente

door

W. PH. TEN KLOOSTER (Assen)

Carex trinervis Degl. werd reeds in 1953 door Beijerinck op het landgoed „Berkenheuvel” (*fig. 1, a*) ontdekt (VAN OOSTSTROOM & REICHGELT, 1955). BARKMAN (1963) maakt opnieuw melding van het aldaar voorkomen van deze plantensoort en deelt tevens mede, dat de vindplaats vrij zeker dezelfde is. Dit zou echter op een groot toeval hebben berust, want toen ik in de jaren 1970 en 1971, nadat het landgoed door natuurbeschermingsinstanties was aangekocht, herhaalde malen het gebied bezocht, bleek als spoedig, dat *Carex trinervis* op het voormalige landgoed „Berkenheuvel”, doch ook op het aangrenzende, eertijds beboste deel van het Dieverderveld (tegenwoordig „Boswachterij Smilde” geheten) in het geheel geen zeldzaamheid is.

Om enigszins een indruk te krijgen, onder welke omstandigheden de soort hier groeit, heb ik het gebied vrij nauwkeurig onderzocht, waarna *Carex trinervis* op meer dan honderdvijftig plaatsen in het gebied bleek voor te komen (*fig. 1, b*).

De grootte van deze groeiplaatsen loopt sterk uiteen en varieert van slechts enkele planten tot vele honderden exemplaren bijeen, doch in dit laatste geval vaak in ijle vegetaties en dan een oppervlakte van enkele ares beslaand.

Het blijkt, dat *Carex trinervis* in het onderzochte gebied voornamelijk voorkomt op hoge, vaak vlakke stuifzandplateaux, doch daar toch hoofdzakelijk aan de lagere delen de voorkeur geeft. Het zijn veelal plaatsen, waar neerslag tijdelijk stagneert of waar water oppervlakkig afstroomt.

Daar het gebied grotendeels met naaldhout, in dit geval *Pinus sylvestris* is begroeid, is *Carex trinervis* veelal hieronder aan te treffen, doch daarnaast ook onder andere

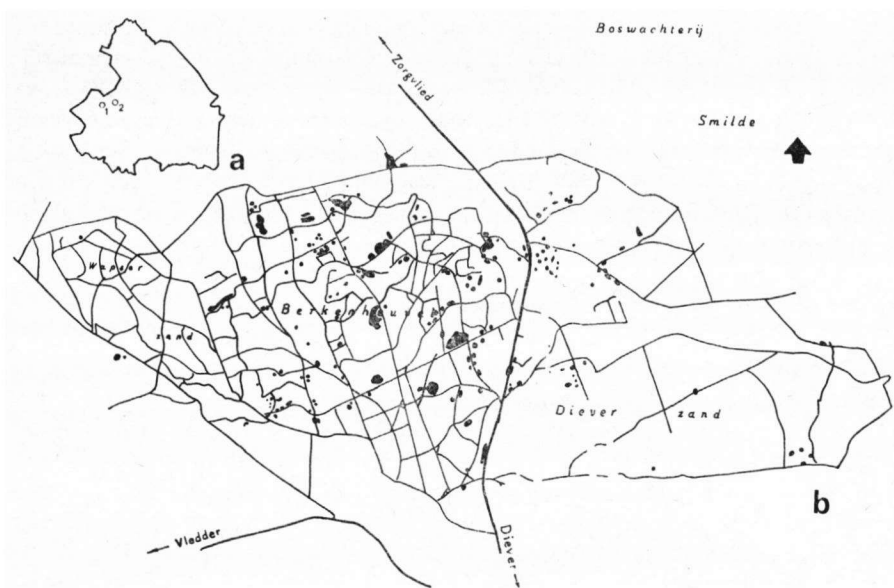

Fig. 1. a: Groeiplaatsen van *Carex trinervis* Degl. in Drenthe op het landgoed Berkenheuvel (1) en in de Achterste Zandduinen (2); b: gedetailleerde kaart van de groeiplaatsen op Berkenheuvel.

naaldhoutsoorten, zoals *Pinus nigra nigra*, *Pinus nigra laricio*, *Picea abies*, *Larix leptolepis* en verder onder enkele loofhoutsoorten, zoals *Quercus robur* en *Betula pubescens*.

Daar *Empetrum nigrum* over grote oppervlakten van het gebied aspect bepalend is, wordt *Carex trinervis* vaak in gezelschap van deze soort aangetroffen, doch verder in min of meer uiteenlopende gezelschappen, bestaande uit:

- a. *Calluna vulgaris*, *Erica tetralix*, *Deschampsia flexuosa*, *Vaccinium myrtillus*, *Hypnum cupressiforme* en *Pleurozium schreberi*.
- b. *Molinia caerulea*, *Nardus stricta*, *Potentilla erecta*, *Hypochaeris radicata* en *Juncus squarrosus*.
- c. *Carex arenaria*, *Festuca ovina*, *Corynephorus canescens*, *Cornicularia aculeata* en diverse species van het geslacht *Cladonia*.
- d. *Erica tetralix*, *Salix repens* en *Calamagrostis epigejos*.

Ondersteld werd, dat *Carex trinervis* in Drenthe zowel op „Berkenheuvel” als op de hier verder niet besproken groeiplaats in het gebied van de „Achterste Zandduinen”, die hemelsbreed slechts enkele kilometers van „Berkenheuvel” gelegen is (fig. 1, a), uitsluitend op droge standplaatsen voorkomt. Dit blijkt, althans voor „Berkenheuvel”, niet geheel juist te zijn. Zo groeit de soort in het zuidelijke gedeelte van het onderzochte gebied bijvoorbeeld in een ondiepe gracht, met het uitkomende zand waarvan men eertijds kogelvangsters heeft opgeworpen. In de winter en ten tijde van grote regenval staat in deze gracht namelijk water. Tevens is *Carex trinervis* op enkele plaatsen langs en in greppels aangetroffen.

Opmerkelijk is, dat de soort zich vaak op kapvlakten, waar ten behoeve van de

herplant nieuwe plantstroken zijn geploegd, vestigt en zich de eerste jaren nadat het terrein opnieuw beplant is, massaal kan uitbreiden en op dergelijke plaatsen zeer rijk bloeit en fructificeert. De planten zijn veelal laag en vertonen de typische stijve habitus. Mogelijk groeide de soort hier reeds en verbeterden slechts de levensomstandigheden. Naarmate het bos ouder wordt en de beschaduwing toeneemt, vermindert de vitaliteit van *Carex trinervis* aanzienlijk. De planten bloeien niet of nauwelijks en vertonen een lange, slappe habitus. De soort houdt in dit milieu echter nog lang stand en dan voornamelijk langs de randen van de opstanden. De indruk bestaat echter, dat na het lichten van dergelijke opstanden *Empetrum nigrum* zich snel uitbreidt en op die plaatsen *Carex trinervis* uiteindelijk verdringt.

Hetgeen hierna volgt, kan aanleiding zijn te veronderstellen, dat de huidige groeiplaatsen van *Carex trinervis* slechts fragmenten zijn van eertijds uitgestrekte vegetaties, bestaande uit laatstgenoemde soort samen met *Salix repens*.

Volgens een mondelinge mededeling van de vroegere bosopzichter van het landgoed stonden vóór de bebossing in de winter grote delen van het gebied onder water (op vele plaatsen komt leem aan of op geringe diepte onder de oppervlakte voor). Dat het zuidoostelijke deel van het gebied ten westen van de weg van Diever naar Zorgvliet bij de plaatselijke bevolking nu nog bekend staat onder de naam „Noordzee” zegt hieromtrent voldoende.

Deze lage delen waren hoofdzakelijk begroeid met pijpestrootje en dopheide. Voor zover deze delen later niet zijn bebost, is dit nu nog het geval. De hogere stuifzandplateaux waren volgens mededeling begroeid met *Salix repens* en *Carex trinervis* en plaatselijk een vliegden. Door uitzaai ontstonden hier en daar vliegdennenbossen, die nu tot de fraaiste gedeelten van het gebied behoren. Tussen de jaren 1900 en 1925 zijn grote delen van het landgoed, ter beteugeling van het stuifzand, bebost en is het gebied, mede door het graven van afwateringsgreppels, aanzienlijk droger geworden.

Met de toename van de oppervlakte aan bos, heeft ook *Empetrum nigrum* zich massaal uitgebreid en bedekt momenteel grote delen van de bodem in het gebied.

Opmerkelijk is het slechts zelden voorkomen van *Carex arenaria*, die we in ogenschijnlijk overeenkomstige milieus in de provincie Drente vaak massaal kunnen aantreffen, terwijl *Ammophila arenaria* hier waarschijnlijk nooit algemeen is geweest. Zo wijkt „Berkenheuvel” in een aantal facetten duidelijk af van alle andere stuifzandgebieden in Drente, hetgeen er aanleiding toe geeft te concluderen, dat we hier met een bijzonder milieu te maken hebben.

Met steun van de verspreidingskaart (fig. 1, b) zal het wellicht mogelijk zijn, de ontwikkeling van *Carex trinervis* de komende jaren wat nauwlettender te volgen.

Literatuur

- BARKMAN, J. J., 1963. *Carex trinervis* Degl. in Drenthe. *Gorteria* 1, p. 149—151.
OOSTSTROOM, S. J. VAN & TH. J. REICHGELT, 1955. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland in 1954. *De Levende Natuur* 58, p. 239—245.

Summary

In 1953 *Carex trinervis* was first discovered on the estate "Berkenheuvel", near Diever in the province of Drente, but in 1970 and 1971 more than 150 locations were recorded (see distribution map). *Carex trinervis* occurs here mainly in an area of fairly high driftsand where *Pinus sylvestris* grows naturally or was planted.

The species is also found under other non-indigenous coniferous plantings of *Pinus nigra nigra*, *Pinus nigra laricio*, *Picea abies*, and *Larix leptolepis*, as well as under the local deciduous trees *Quercus robur* and *Betula pubescens*. Formerly the species grew here in a rather open driftsand area.

Most of the planted coniferous forests date from after 1900. *Carex trinervis* is now often found growing together with *Empetrum nigrum*, the latter having greatly increased since afforestation.